

الگوی مطلوب در عراق حشد شعبی و آسیب‌پذیری‌های آن

امیرحامد آزاد*

فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال شانزدهم، شماره 4، پیاپی 64، زمستان 1394؛ صفحات 51-79

چکیده

حشد شعبی به عنوان یک چتر قانونی برای گروه‌های عراقی عضو در محور مقاومت، محملی برای بسیج نیرو و کنش در چارچوب مأموریت‌ها و اهداف محور مقاومت فراهم کرده است. هسته اصلی و پیرامونی این ساختار، به‌رغم ضعف‌های موجود، به سرعت در حال تلاش برای وفق عملکرد خود بر مدار یک الگوی مطلوب است. از این رو، ظهور چنین پدیده‌ای در عراق به یک فرصت جدید برای محور مقاومت بر بستر بحران تبدیل شد. با این وصف، ایالات متحده آمریکا و جریان ملی‌گرا در عراق در یک واکنش طبیعی در مقام طراحی و اجرای اقدامات بازدارنده و موازنه‌ساز با حشد شعبی برآمدند که مکانیسم عمل آن از طریق فعال‌سازی آسیب‌پذیری‌های حیاتی و تبدیل الزامات حیاتی به آسیب‌پذیری‌های حیاتی در هرم مرکز ثقل قدرت حشد شعبی آغاز به کار کرد. چنین روندی به طور طبیعی، مستلزم طراحی و اجرای کنش متقابل از سوی محور مقاومت برای مهار و خنثی‌سازی مکانیسم اجرایی آسیب‌پذیری‌های حیاتی است.

واژگان کلیدی

حشد شعبی، مرکز ثقل، آسیب‌پذیری‌های حیاتی، الزامات حیاتی، قابلیت‌های حیاتی

* دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل amirhamedazad@chmail.com

بعد از فروپاشی ارتش عراق در خرداد 1393 که به سقوط نسبی استان‌های سنی‌نشین و تهدید کمر بند امنیتی بغداد توسط داعش منجر شد، مرجعیت اعلی در عراق با صدور فتوای جهاد کفایی به خروج انحصار سلاح از دست نیروهای حکومتی، مشروعیت دینی بخشید. ظاهر امر چنین می‌نمود که فتوای جهاد، راه ایجاد محمل قانونی، بسیج عمومی و در نهایت خروج انحصار سلاح از چارچوب ارتش و نیروهای امنیتی را باز کرد؛ اما واقعیت اینجاست که چنین ساز و کاری در هفدهم خرداد 1393 یعنی یک هفته قبل از صدور فتوای آیت‌الله سیستانی با مصوبه شماره 337 در هیئت وزیران و تشکیل هیئت حشد شعبی، در دولت مالکی فراهم شده بود. فارغ از مباحث قانونی، بسیج نیرو و کنترل کمر بند امنیتی بغداد نیز توسط گروه‌هایی مانند عصاب اهل الحق و شاخه نظامی سازمان بدر از سال 1392 آغاز شده بود. جدا از تأمین امنیت پایتخت عراق، شبکه‌ای از گروه‌های عراقی که سابقه تأسیس آنها به بعد از سقوط صدام و مقاومت در برابر اشغال باز می‌گشت بعد از آغاز بحران سوریه با درک درست از شرایط موجود، به جذب نیرو و قطب‌سازی نظامی در جبهه سوریه اقدام کرده بودند. اتفاقاً همین شبکه قدرتمند به‌رغم ضعف‌های ساختاری موجود اعم از تکثر و فقدان اقتدار مرکزی، هسته اصلی حشد شعبی را نیز شکل دادند. در واقع، حشد شعبی چتری برای هسته و گروه‌های پیرامونی آن ساخت که به دلیل کنش عقیدتی در چارچوب پیروی از ولایت فقیه و ارتباط وثیق مستشاری با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، به سرعت نقش فعال و تأثیرگذاری را در محور مقاومت برعهده گرفت. ارتباط ساختاری با حزب‌الله لبنان و سپاه پاسداران از یک سو و کنش فعال در چارچوب مأموریت‌های تعیین شده در محور مقاومت، به سرعت موجبات تولید ادبیاتی با این عنوان را فراهم کرد که نسخه دومی از حزب‌الله در عراق در حال شکل‌گیری است. حتی بنیان‌های نظری با این مضمون توسعه یافت که در عراق، شکلی از نیروی سوم با الگوی سپاه

پاسداران انقلاب اسلامی ایران در حال ظهور است. چنین پدیده‌ای که هم از سرعت رشد بالا برخوردار بود و هم به دلیل شرایط بحرانی عراق، بر محمل قانونی راه می‌پیمود یک هشدار برای ایالات متحده امریکا و جریان ملی‌گرا در عراق محسوب می‌شد. از این رو طبیعی به نظر می‌رسید که کنشگران معارض، اقدامات بازدارنده و موازنه‌ساز خود را علیه حشد شعبی آغاز کنند.

در ادامه تلاش خواهیم کرد با روندسازی از شواهد عینی متناسب با رشد خطر، ذیل نظریه مرکز ثقل، به شناسایی اجزای مرکز ثقل قدرت در حشد شعبی بپردازیم و سپس با کشف آسیب‌پذیری‌های حیاتی در هرم قدرت این ساختار، استراتژی‌های پیشنهادی برای قوام بخشی به آن را عرضه کنیم. بنابراین در این مقاله سعی خواهیم کرد به این سؤال پاسخ دهیم که چه راهکارهایی برای خنثی‌سازی مکانیسم عمل آسیب‌پذیری‌های حیاتی در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی، پیش روی محور مقاومت قرار دارد؟

فرضیه

فرضیه این مقاله بر این مبنا استوار است که محور مقاومت با تدوین و اجرای استراتژی‌های چهارگانه تهاجمی، تدافعی، بازنگری و تنوع بخشی قادر خواهد بود ترکیبی از راهکارهای پیچیده برای مهار و خنثی‌سازی آسیب‌پذیری‌های حیاتی در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی را به کار گیرد. از این مسیر، امکان جلوگیری از تبدیل الزامات حیاتی به آسیب‌پذیری‌های حیاتی و استفاده از نقاط قوت و فرصت‌های موجود در قالب قابلیت‌های حیاتی برای تولید نیروی محرک قطعی برای انجام مأموریت و دستیابی به اهداف فرضی فراهم خواهد شد.

چارچوب نظری

کارل وُن کلاوزویتز¹ در شرح نظریه مرکز ثقل،¹ این مفهوم را متغیری قلمداد

می‌کند که شبکه‌ای از قدرت و حرکت را در جنگ گسترش می‌دهد و همه چیز در چارچوب آن به هم وابسته هستند. کلاوزویتز، مرکز ثقل را نقطه معارضی تعریف می‌کند که همه نیروی ما باید به آن معطوف باشد (Lewis, 2014:16).

مرکز ثقل به عنوان منبع فراهم‌کننده قدرت معنوی و فیزیکی، آزادی و اراده عمل از اجزای سه‌گانه‌ای تشکیل شده که به باور ما، قواعد متکی به هم را در یک هرم قدرت تشکیل می‌دهند. اولین جزء یا رأس این هرم قدرت، قابلیت‌های حیاتی² است که یک نیروی محرک قطعی برای انجام مأموریت در یک مرکز ثقل ایجاد می‌کند و برای انجام امور مشخص و دستیابی به اهداف فرضی، ضروری است (ADRP 1-02-C2, 2012: 18).

قاعده میانی هرم قدرت، الزامات حیاتی³ است که یک شرط ضروری، منبع یا مفاهیمی برای قابلیت حیاتی برای انجام یک عملیات تمام عیار محسوب می‌شود و در نهایت آسیب‌پذیری‌های حیاتی⁴، قاعده زیرین هرم قدرت است که به عنوان یک جنبه از الزامات حیاتی در انجام یک حمله مستقیم یا غیرمستقیم می‌تواند ناکارآمد یا آسیب‌پذیر جلوه کند و اثرات عمیق و قطعی در انجام مأموریت بر جای بگذارد (Echevarria, 2002: 109-118).

بنابراین قصد ما در این مقاله، تخمین قابلیت‌های حیاتی، الزامات حیاتی و آسیب‌پذیری‌های حیاتی به عنوان اجزای هرم قدرت حشد شعبی است که در فرایند برسازی این ساختار به عنوان بخشی از محور مقاومت در ساختار رسمی عراق، نقش مخربی ایفا می‌کند. هر چند نظریه مرکز ثقل برای دستیابی به منابع قدرت دشمن طراحی و تدوین شده و بسط و گسترش یافته است، با به‌کارگیری معکوس این نظریه می‌توان به کشف نقاط ضعف حشد شعبی در فرایند برسازی، هم مرکز ثقل این سازمان را از آسیب محافظت کرد و هم این ساختار را به عنوان یکی از مراکز

1. Center of Gravity: COG

2. Critical Capabilities: CC

3. Critical Requirements: CR

4. Critical Vulnerabilities: CV

ثقل قدرت محور مقاومت تثبیت کرد که شامل شناخت الزامات حیاتی به عنوان شرط به کارگیری قابلیت‌های حیاتی در انجام عملیات تمام عیار و ختشی‌سازی آسیب‌پذیری‌های حیاتی به عنوان عامل اخلاص‌گر در الزامات حیاتی مرکز ثقل قدرت حشد شعبی برسازی شده در محور مقاومت است. اجرای چنین فرایند پیچیده‌ای، از رهگذر توصیف مراحل شکل‌گیری و تکوین محور مقاومت در عراق و روندسازی منتج به استخراج الگو میسر خواهد بود.

فروپاشی

نخست‌وزیر و وزیر دفاع عراق روز هفدهم خرداد 1393، یعنی سه روز قبل از سقوط موصل، در برابر هشدارها نسبت به انتقال یک جریان ثابت از نیروهای داعش به غرب موصل پاسخ دادند که همه چیز تحت کنترل است و به زودی 9 تیپ از ارتش عراق به موصل منتقل می‌شوند. اما از روز نهم ژوئن، محلات غربی موصل یکی پس از دیگری سقوط کردند و این سقوط با حمله به نقاط ایست و بازرسی و قتل نیروهای آن همراه بود. در اولین ساعات صبح دهم ژوئن، یک کامیون بمب‌گذاری شده در نقطه ایست و بازرسی استراتژیک مرز شرقی موصل منفجر شد و نیروهای داعش به بخش شرقی شهر سرازیر شدند و در این هنگام، نیروهای عراقی محل استقرار خود را ترک کردند (McGurk, 2014:11).

نیروهای امنیتی عراق قبل از سقوط موصل شامل صد تیپ فعال از نیروهای تحت فرماندهی ارتش، پلیس فدرال و نیروهای ویژه و مرزبانی بودند که در هر کدام از این تیپ‌ها حداقل دو هزار نفر خدمت می‌کردند؛ اما در نهم ژوئن، ناگهان 19 تیپ از ارتش و 6 تیپ از نیروهای پلیس فدرال از هم پاشیدند. این تعداد معادل یک چهارم استعداد کل نیروهای امنیتی عراق بود که شامل 50000 نیروی آموزش دیده می‌شدند. این خسارت دربرگیرنده لشکرهای دوم و سوم ارتش عراق در نینوا و لشکر سوم پلیس فدرال عراق در موصل بود. همچنین لشکر دوازدهم

عراق در کرکوک و نیز 5 تیپ ارتش عراق در جنوب که در مرز سوریه مستقر بودند، جزء جمعی نیروهای امنیتی عراق به شمار می‌آمدند که در خرداد 1393 مضمحل شدند. علاوه بر این خسارات، تیپ 36 ارتش عراق و تیپ 24 پلیس فدرال به طور کامل و سالم از موصل عقب‌نشینی کردند (Knights, 2015:7).

دلایل فروپاشی

اضمحلال تاریخی نیروهای امنیتی عراق در حالی رخ داد که دلایل این فروپاشی را باید به بنیان‌های بازسازی ساختار ارتش و نیروهای امنیتی عراق توسط ایالات متحده آمریکا بعد از سقوط صدام بازگرداند. «پل برمر» با صدور فرمان شماره 100 در هشتم تیر 1383، کمیسیون عالی میهنی بعثی‌زدایی را منحل اعلام کرد و یک سال بعد از تسویه حدود پانصد هزار بعثی از ساختار نیروهای امنیتی، فرایند بازگرداندن آنان به خدمت را از سر گرفت (CPA/ORD/100, 2004).

آمار دقیقی از بعثی‌هایی که موفق به بازگشت به مشاغل خود شده‌اند، وجود ندارد؛ اما تخمین زده می‌شود با گذشت دو سال از اجرای این قانون، حدود 9000 بعثی عالی‌رتبه که در ابتدا به واسطه فرامین «پل برمر» رد صلاحیت شده بودند، بار دیگر در سرویس‌های امنیتی و وزارتخانه‌های دفاع و کشور مشغول فعالیت شدند (Pavel, 2012:62).

امریکایی‌ها زمانی فرایند بازگرداندن نیروهای ائتلاف را با هدف کاهش نارضایتی اهل سنت و استفاده از ظرفیت فرماندهان سابق بعثی برای مقابله با روند فزاینده حمله به نیروهای ائتلاف در عراق آغاز کرده بودند که آمارها برخلاف انتظار، از افزایش تلفات نیروهای ائتلاف از 580 نفر در سال 1382 به 906 نفر در سال حکایت می‌کرد (Icasualties: 2015).

این روند نشان می‌داد که به‌رغم بازگشت بعثی‌ها به بدنه نیروهای امنیتی، متغیر دیگری در حال ایجاد اختلال در روند تنش‌زدایی است که خود آمریکایی‌ها

از آن با عنوان پدیده نفوذ یاد می‌کردند.¹ با این وصف، جنبش مردمی ریشه‌کن‌سازی بعث در آستانه آغاز اعتراضات مناطق سنی‌نشین در سال 1392، فهرستی از 148 نفر از اعضای سابق حزب بعث منتشر کرد که در وزارت‌خانه‌های امنیت و کشور و نیز سازمان‌های زیرمجموعه آن مشغول به کار بودند (الحركة الشعبیة لاجتثاث البعث: 2014).

علاوه بر این، فهرست قابل تأمل دیگری نیز از سوی همین جنبش منتشر شده بود که از نام و مسئولیت 77 افسر عالی‌رتبه ارتش عراق و نیز سابقه آنان در دوره حکومت صدام با اطلاعاتی تکان‌دهنده خبر می‌داد. با این وصف، مرکز مطالعات عراق ضمن اذعان به این نکته که اطلاع دقیقی از رتبه افسران نفوذیافته به دستگاه‌های امنیتی عراق وجود ندارد، به نقل از منابع امنیتی عراق 23 درصد از افسران عالی‌رتبه و 31 درصد از افسران دیگر را که تا تاریخ پانزده بهمن 1393 در ارتش و نهادهای امنیتی عراق مشغول بودند، دارای سابقه عضویت در رده‌های مختلف حزب بعث قلمداد کرد. این فهرست شامل بیش از نصف استعداد نهادهای امنیتی و نظامی بود و درک این مسئله که بعضی‌ها بیش از نصف استعداد

1. شورای روابط خارجی آمریکا، بعضی‌های پیوسته به شورشیان ضد ائتلاف را که دوباره به دستگاه‌های امنیتی بازگشتند، به سه دسته تقسیم می‌کند: دسته اول شورشیان سرسخت بودند که پس از یک بررسی سطحی موفق شدند از موانع گزینشی عبور کنند. سرگرد جیمز گاوریلز، عضو نیروهای ویژه ایالات متحده آمریکا بر این باور است که نسبت این افراد که موفق به اشتغال دستگاه‌های امنیتی و حتی پایگاه‌های امریکایی شدند در شهرهای داخل مثلث سنی عراق که قلب شورش محسوب می‌شد تا 20 درصد نیروهای جدید هم می‌رسید؛ در حالی که در مناطق آرام‌تر مانند مناطق شیعه‌نشین این نسبت نزدیک یک درصد بود. برنارد ترینور، ژنرال بازنشسته تفنگ‌داران ایالات متحده آمریکا بر این باور است که دسته دوم نفوذی‌ها که شامل هواداران شورشیان می‌شدند نسبت بسیار بالاتری از بخش اول را به خود اختصاص می‌دادند. این عده هر چند در مقابل دولت جدید عراق و نیروهای ائتلاف دست به سلاح نبرده بودند، به ارائه اطلاعات و کمک به شورشیان می‌پرداختند. انگیزه‌های آنان از اتخاذ چنین رویه‌ای شامل طیف گسترده‌ای از دلایل اعم از وابستگی مالی آنان به حامیان صدام، نفرت از اشغالگران و وابستگی قومی و قبیله‌ای آنان به شورشیان حاضر در میدان بوده است. بسیاری از نیروهای پلیس و امنیتی، هر روز بعد از ساعات کاری در خانه یا محل‌هایی به سر می‌بردند که از سوی عشیره خود در محاصره بود و از آنان خروج از دستگاه یا کمک مطالبه می‌شد. شورای روابط خارجی آمریکا، دسته سوم نفوذی‌های بعضی را شامل نیروهایی می‌داند که زیر فشار و تهدید شورشیان قرار داشتند و به ارائه اطلاعات به گروه‌های شورشی اقدام می‌کردند (CFR: 2005).

نیروهای جمعی ارتش و نهادهای امنیتی عراق (54%) را تشکیل می‌دهند، سقوط یک شبه موصل را از یک مسئله عجیب و پیچیده به یک پدیده قابل درک تبدیل می‌کند (مرکز مطالعات عراق، 1393: 39).

مختصات دولت فرومانده

روند امنیتی حاکم بر عراق بعد از آغاز اعتراضات مناطق سنی‌نشین در آذر 1391 نیز حاکی از این واقعیت است که نهاد نظامی و امنیتی بازسازی شده توسط نیروهای امریکایی در عراق، ساختاری فروپاشیده بود که نه تنها از تأمین امنیت و مقابله با تهدیدات ناتوان بود، بلکه خود نیز بخشی از مشکل امنیت در عراق محسوب می‌شد. این ادعایی است که با بازخوانی بخش‌های فاش شده از نقش مخرب نیروهای نفوذی در مرحله بازسازی شبکه سلولی شاخه القاعده در عراق طی سال‌های 1391 تا 1392 به خوبی قابل اثبات است. شکست دیوارها¹ نام عملیاتی است که بر اساس آن، تیپ مجاهدین داعش پس از ماه‌ها عملیات اطلاعاتی در سی‌ام تیر 1392 با حمله به زندان تاجی موفق شد 150 زندانی را آزاد کند. داعش در ادامه این عملیات در 22 جولای، حمله مشابهی به زندان ابوغریب انجام داد که در آن 600 نفر که 40 درصد را اعضای القاعده عراق تشکیل می‌دادند، زندانی بودند (الاجبار، 2014: الف).

این دو عملیات در حالی انجام شد که وزارت دادگستری عراق، دو ماه پیش‌تر از اجرای آن اطلاع داشت و در ششم خرداد 1392، با استناد به نامه‌ای از دولت اسلامی عراق، نسبت به حمله قریب الوقوع به زندان تاجی هشدار داده بود (المدی برس، 2014: الف).

کمیته امنیت پارلمان عراق در نتیجه تحقیق درباره این پرونده اثبات کرد که مدیریت زندان و محافظان آن اقدام به شکستن حصار زندان و فروش اطلاعات

1. «عملیه تکسیر الجدران»، «تحتطیم الجدران»، داعش در پایان سال 2013 با انتشار آمار عملیات خود نام این عملیات را «قهر الطواغیت» اعلام کرد.

به شاخه القاعده در عراق کرده بودند. طبق این گزارش، مسئولین زندان دستمزدی معادل 200 هزار دلار برای انجام این عملیات دریافت کرده و تجهیزات ارتباطی خود را در برابر دریافت سه میلیون دینار برای برقراری ارتباط با القاعده عراق در اختیار زندانیان گذاشته بودند. همچنین فرمانده ستاد لشکر چهارم از نیروی پلیس مرکزی و فرمانده یکی از گردان‌های پلیس و معاونش که مسئول حفاظت از این زندان‌ها بودند در کنار برخی از مقامات سازمان حفاظت اطلاعات در این عملیات نقش‌آفرینی داشتند (مرکز مطالعات عراق، 1393: 41).

البته نیروهای پیشمرگه نیز با فرار از مقابل داعش، وضعیتی بهتر از ارتش و نهادهای امنیتی دولت مرکزی به نمایش نگذاشتند. اقلیم کردستان به واسطه کمک‌های مستقیم ایالات متحده طی سال‌های 1382 تا 1390، هشت تیپ از نیروهای پیشمرگه یعنی معادل یک چهارم ارتش فروپاشیده عراق در سال 2014 را در اختیار داشت. در زمان سقوط موصل، تنها یکی از اجزای پیشمرگه شامل پانزده تیپ منطقه‌ای بود که زیر نظر وزارت پیشمرگه خدمت می‌کرد که طبق شرایط حاکم حداکثر در برگیرنده 2500 نیروی چرخشی در شرایط عادی بود.¹ بخش مطالعات خاور نزدیک مؤسسه واشینگتن مدعی است که اقلیم کردستان در زمان سقوط موصل، 132000 نیرو در اختیار داشته است (Knights, 2015:30).

بنابراین، پیشمرگه‌ها دومین ساختار امنیتی سازمان یافته توسط امریکا محسوب می‌شدند که به‌رغم ماهیت چریکی، حتی از دفع خطر حمله دوم داعش در مرداد 1393 به اربیل نیز ناتوان بودند. در شرایطی که ساختار امنیتی عراق با وجود سازمان‌های تشکیلاتی، در عمل یک تشکیلات فروپاشیده قلمداد می‌شد، داعش از دوم مرداد 1391 تا اول مرداد 1392 چهار مرحله و 29 موج متفاوت² شامل 7681

1. یک هفته استراحت در مقابل دو هفته خدمت

2. داعش تا 8 آوریل 2013 با نام دولت اسلامی عراق به عنوان شاخه القاعده فعالیت می‌کرد و پس از آن با اعلام تشکیل دولت اسلامی با افزودن قید جغرافیایی شام نامش را به دولت اسلامی عراق و شام تغییر داد.

عملیات از پانزده نوع مختلف در عراق انجام داد که اجرای آن بدون اتکا به نقش آفرینی نفوذی‌ها امکان نداشت. مجموع چنین شرایطی، دولت عراق را واجد ویژگی‌های یک دولت ورشکسته (Failed State) نمود¹ که طی سال‌های 1391 و 1392 با کمتر از پنج درصد توانایی استفاده از ظرفیت قانون برای مقابله با تروریسم تنها از سومالی و افغانستان بالاتر قرار گرفته بود (Seth G, 2014:50).

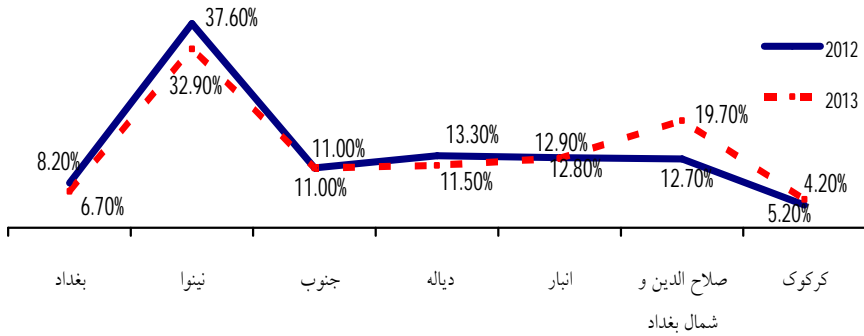
مولود اضطراب

ابومحمد العبدانی، سخنگوی داعش فردای سقوط موصل اعلام کرد که هدف این سازمان، تصرف بغداد و سرنگونی حکومت است و داعش از 23 اردیبهشت 1393، موجی از عملیات ترکیبی انتحاری و حمله به وسیله خودروهای بمب‌گذاری شده را به کمر بند امنیتی بغداد آغاز کرد. بنابراین پانزده عملیات ترکیبی پیچیده در بازه زمانی 4 تیر تا 31 تیر 1393 انجام شد که بر شبکه درون سلولی این سازمان در داخل بغداد و اطراف آن متکی بود. داعش در داخل بغداد و در کمر بند جنوبی شامل محمودیه، لطیفیه و یوسفیه، کمر بند شمالی شامل تاجی، ترمیه، بلد و سامرا، کمر بند غربی شامل ابوغریب و زیدان و کمر بند شرقی شامل مدائن، عرب جبور و نهروان به انجام عملیات دست زد (Lewis, Ali, Kagan: 2013:8).

تحکم چنین شرایط امنیتی بر عراق باعث شد تا هیئت وزیران در جلسه هفدهم خرداد 1393، بر اساس دستور شماره 337، فرمان تشکیل هیئت حشد شعبی را برای بسیج نیرو صادر کند؛ اما موصول سه روز بعد سقوط کرد و پس از خارج شدن کنترل بخش عمده‌ای از استان‌های دیالی و انبار از دست نیروهای امنیتی، کمر بند امنیتی بغداد در معرض تهدید جدی قرار گرفت.

1. دولت ورشکسته، واژه‌ای است که بعد از جنگ سرد و در تعریف دولت‌هایی مطرح شد که نمی‌توانند امنیت اولیه خود را تأمین کنند. چنین دولت‌هایی همچنین قادر به اعمال کنترل بر مرزهای خود نیستند و مالکیت موجود برای آنان قابلیت بازتولید ندارد.

نمودار عملیات دولت اسلامی عراق - داعش در سال 2012 و 2013 در استان‌های عراق

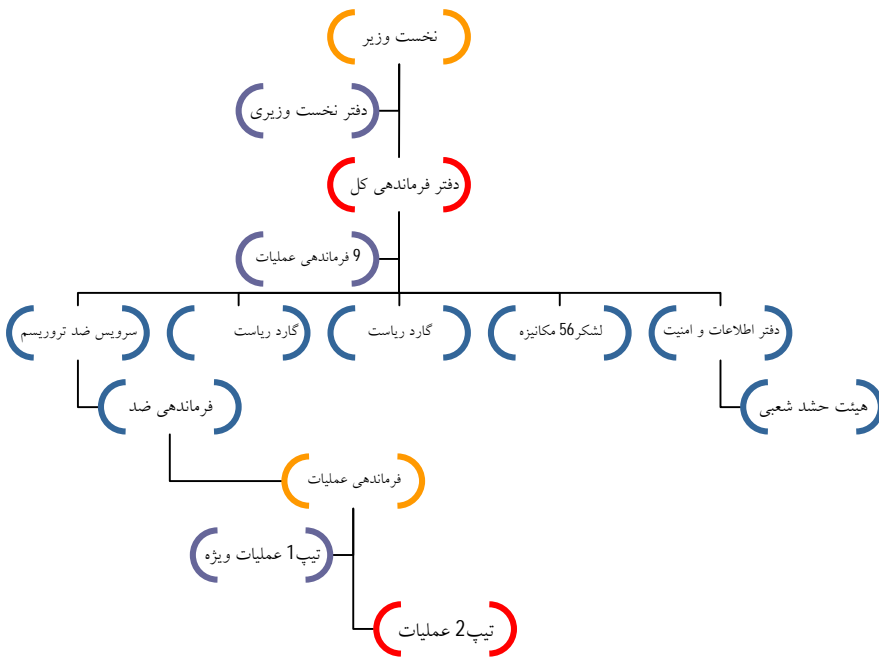
در چنین شرایطی که ساختار امنیتی بازسازی شده توسط ایالات متحده امریکا، عملاً از تأمین امنیت عراق فرو مانده بود، شیخ عبدالمهدی کربلائی، نماینده آیت‌الله سید علی سیستانی مرجعیت اعلا در عراق در خطبه‌های نماز جمعه شهر کربلای معلا جهاد را از سوی وی واجب کفایی اعلام و تصریح کرد که هر کسی می‌تواند سلاح به دست گیرد و هر فردی که توان مقابله با ترویست‌ها را دارد، برای مقابله با آنها داوطلب شود، زیرا دفاع از عراق وظیفه‌ای ملی است (YouTube, 2014: A).

دو روز بعد از صدور فتوای جهاد، فالح فیاض مشاور امنیت ملی عراق از تشکیل ساختاری با عنوان مدیریت حشد الشعبی¹ به دستور نوری مالکی خبر داد که وظیفه آن سازماندهی تعداد انبوه نیروهای داوطلب جهاد بود. در نهایت در 26 آذر 1393، حیدر الاسدی به نام سخنگوی حشد الشعبی از تشکیل هیئت مستقلی به دستور نخست‌وزیر حیدر العبادی به همین نام خبر داد. بنابراین، هیئت حشد الشعبی، ذیل اختیارات نخست‌وزیر که به عنوان فرمانده کل قوا² بر عملکرد نیروهای

1. مدیریتة الحشد الشعبی

2. دفتر فرماندهی کل قوا، طرحی بود که اجرای آن از اواخر سال 1385 توسط نوری مالکی آغاز و اوایل سال 1386 تأسیس شد.

امنیتی عراق به طور مستقیم نظارت می‌کرد، شکل گرفت (الجزیره، 2014: الف).

نیروی سوم

حشد شعبی سازمان نوپایی را با بنیان بسیج نیروهای مردمی و محوریت 9 گروه¹ تا پایان سال 2015، طی 550 روز نبرد مستمر در دو عملیات بزرگ لیبک یا رسول‌الله 1 و 2، 19 شهر و 51 روستا به مساحت 17500 کیلومتر مربع را از کنترل داعش خارج کرد. این مقدار مساحت، معادل یک سوم اراضی اشغال شده توسط داعش در عراق بود و این محدوده شامل دو حوزه نفتی عجیل و علاس نیز می‌شد که داعش معادل 20 هزار بشکه از 50 هزار بشکه نفت استحصالی روزانه خود را از آن استخراج می‌کرد. در واقع داعش با احتساب قیمت فروش

1. این 9 گروه عبارتند از: شاخه نظامی سازمان بدر، گردان‌های حزب‌الله عراق، عصائب اهل الحق، گردان‌های امام علی (ع)، جنبش نجباء حزب‌الله، گردان‌های سیدالشهدا، جُنْد الامام (شاخه نظامی یکی از انشعابات قدیمی حزب الدعوة در بصره)، سرایا الجهاد (شاخه حرکه الجهاد و البناء وابسته به مجلس الاعلی) و لواء علی اکبر (شاخه نظامی عتبه حسینی).

متغیر بین 10 تا 35 دلار برای هر بشکه، ماهانه بین 6 تا 21 میلیون دلار درآمد کسب می‌کرد. بنابراین حشد شعبی در این مدت موفق شد تقریباً نیمی از درآمد نفتی داعش را قطع کند، در حالی که در سال 2016 طی عملیات امام هادی (ع)، مساحتی معادل 5000 کیلومتر مربع از اراضی بین صلاح‌الدین و نرثار را از سیطره داعش خارج کرد. در این میان حدود 64 منطقه استراتژیک شامل سه انبار مهمات بزرگ ارتش در محدوده قرار داشت و در نتیجه، راه ارتباطی دو استان نینوا و صلاح‌الدین قطع شد (هیئة الحشد الشعبی، 2016: الف).

کارآمدی بالای سازمان نوپای حشد شعبی و تشابه ساختار آن به بسیج و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در ایران باعث شد تا برخی نظریه لزوم تشکیل سازمانی مشابه سپاه در عراق را مطرح کنند. برای مثال، جزائری از فرماندهان سرایا الخراسانی شاخه نظامی حزب طلیعه اسلامی و عضو حشد شعبی گفته بود: «ما می‌خواهیم در کنار ارتش و پلیس نیروی سوم در عراق باشیم» یا نوری مالکی در این باره تصریح کرده بود: «ما این نیروها را در ابتدای ناآرامی‌ها تشکیل دادیم و در ساختار آن از بسیج ایران الگو گرفتیم» (فارس، 1394).

تطبیق چنین ادبیاتی با جایگاه سپاه پاسداران در ایران و برخی شاخص‌های دیگر در حشد شعبی به تولید یک جریان نظری براین مبنا کمک کرد که بسیج عمومی برآمده از فتوای جهاد در حال حرکت سریع به سمت برسازی در چارچوب الگوی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در ایران است (Roggio, 2016: A).

مرکز و پیرامون

اطلاعات موجود از وقایع میدانی از این حکایت دارد که 9 گروه مشارکت‌کننده در سلسله عملیات‌های حشد شعبی تا اسفند 1394، هسته اصلی این ساختار را تشکیل می‌دادند و 6 گروه از این تعداد، با سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ارتباط مستشاری داشتند. کادر فرماندهی حشد شعبی نیز برآمده از بطن همین گروه‌ها

بود که شامل هادی عامری، فرمانده شاخه نظامی سازمان بدر و ابومهدی مهندس، هماهنگ کننده امور گردان‌های حزب‌الله عراق و گردان‌های امام علی (ع) بودند. این گروه‌ها علاوه بر ارتباط با سپاه پاسداران، عقیده پیروی از ولایت فقیه را براساس خط مشی اعلامی خود ترویج می‌کردند. در این میان به طور خاص، چهار گروه عصاب اهل‌الحق، گردان‌های حزب‌الله عراق، جنبش نجباء و گردان‌های امام علی (ع) به دلیل نقش‌آفرینی علیه اشغالگران بعد از سال 1382 یا برخورداری از ارتباط شبکه‌ای در این مسیر، از جایگاه ویژه‌ای در اسناد و ادبیات استراتژیک ایالات متحده آمریکا برخوردار بودند.

این افراد و گروه‌ها که به دلیل ارتباط با سپاه پاسداران به حشد الايران شهرت یافتند پیش از این، از سوی ایالات متحده آمریکا در فهرست سازمان‌های تروریستی قرار گرفته بودند:

1. گردان‌های حزب‌الله عراق در سال 1387 و ابومهدی مهندس از فرماندهان سازمان بدر به طور همزمان در فهرست سازمان‌های تروریستی قرار گرفته‌اند.¹ در حالی که ابومهندس از زمان تشکیل حشد شعبی، هماهنگی امور این گروه را برعهده دارد و برخی از گروه‌های تازه تأسیس عضو حشد شعبی نیز از گردان‌های حزب‌الله عراق منشعب شده‌اند.

2. گروه‌های عصاب اهل‌الحق و جنبش نجباء به دلیل فرماندهی از سوی قیس خزعلی و اکرم عباس الکعبی در این جایگاه قرار دارند. اکرم عباس الکعبی، فرمانده جنبش نجباء در سال 1386 به دلیل فرماندهی جیش المهدی در حملات

1. گردان‌های حزب‌الله عراق و ابومهدی مهندس در یازدهم تیر 1388، تحت بخش 219 قانون مهاجرت و تعیین ملیت ایالات متحده در فهرست گروه‌های تروریستی بین‌المللی قرار گرفتند. این فهرست در 24 ژوئن توسط جیمز بی استاینبرگ، معاون وزیر امور خارجه آمریکا تنظیم شده و استناد آن به بخش یک از بند ب فرمان اجرایی 13224 بود که گردان‌های حزب‌الله عراق را به دلیل انجام عملیات‌های متعدد علیه نیروهای ائتلاف در خاک عراق در فهرست سازمان‌های تروریستی دسته‌بندی می‌کرد (Defense. gov, 2009: B & c).

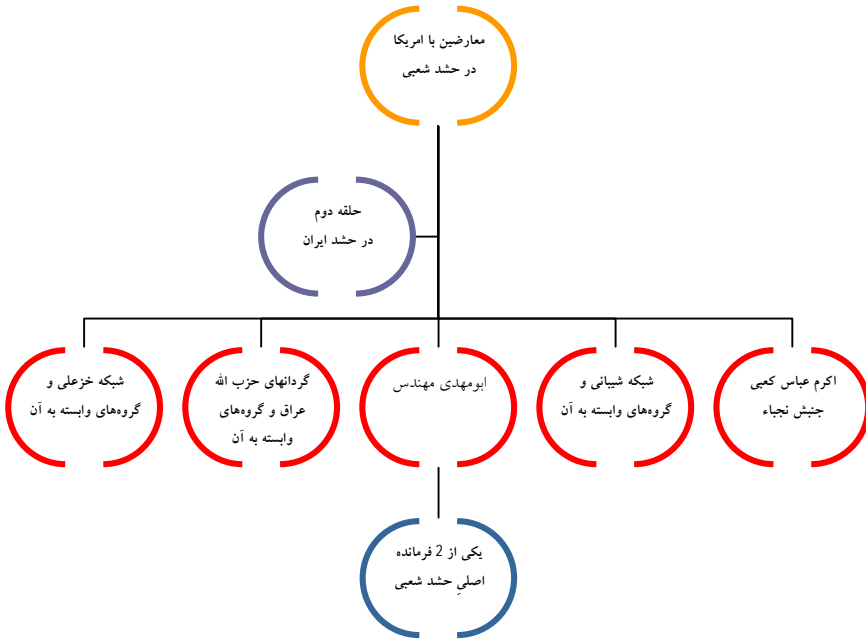

به نیروهای امریکا در فهرست گروه‌های تروریستی قرار گرفته است.¹ وی در نوزدهم خرداد 1394، نیروهای امریکایی را به حمله تهدید کرد.² قیس خزعلی، فرمانده عصاب اهل الحق که در دی 1385 به اتهام ربودن پنج سرباز امریکایی در کربلا دستگیر شده بود، در دسامبر 1387 همراه با صد نفر دیگر از اعضای این گروه آزاد شد.

3. گردان‌های سیدالشهداء که یک انشعاب از گردان‌های حزب‌الله عراق محسوب می‌شود و گردان‌های امام علی (ع) در این فهرست قرار دارند که دلیل آن ارتباط نزدیک با مصطفی شیبانی بود.³

بنابراین هسته مرکزی حشد شعبی، یک ساختار معارض با منافع ایالات متحده امریکا محسوب می‌شود که حتی در صورت حذف کسانی مانند ابومهدی مهندس، همچنان بخش وسیعی از گروه‌های عضو شاخه حشد الایران در این طیف دسته‌بندی می‌شوند. البته حشد شعبی تنها منحصر به شش گروه مرجع تشکیل‌دهنده هسته اصلی این ساختار نبود. بی‌شک وزن هر گروه در مشارکت میدانی می‌تواند نشانه‌ای از استعداد و تأثیرگذاری آن باشد. اما مسئله اینجاست که علاوه بر گروه‌های مرجع، گروه‌های پیرامونی با استعداد کمتر نیز در حشد شعبی عضو بودند که علاوه بر داشتن شاخص‌های عقیدتی مشابه گروه‌های مرجع، با سپاه پاسداران نیز ارتباط مستشاری داشتند.

1. وزارت خزانه‌داری ایالات متحده امریکا 26 شهریور 1387 با عطف به فرمان اجرایی شماره 13438 رئیس‌جمهور که از سوی بوش امضاء شده بود، پنج نفر را در فهرست تحریم خود قرار داد که یکی از آنان اکرم عباس الکعبی، فرمانده وقت جیش‌المهدی در عراق و دیگری عبدالرضا شهلائی، از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران بود (Treasury.gov, 2008:A).
2. این اقدام بعد از هدف قرارگرفتن تعدادی از نیروهای حشد شعبی در استان الانبار توسط نیروی هوایی ایالات متحده انجام شد (Longwarjournal, 2015: A).
3. امریکا مدعی است که مصطفی شیبانی از سال 1384 به دلیل ایجاد شبکه‌ای در عراق که به نام خودش معروف بوده، نیروهای ائتلاف را هدف حمله قرار داده است. وی در یازدهم آبان 1387 از سوی وزارت خزانه‌داری امریکا در فهرست تحریم‌ها قرار گرفت (Treasury. Gov, 2008: B).

جهش ساختاری

آنچه ترکیب حشد شعبی را بیش از پیش برای ایالات متحده امریکا خطرناک نشان می‌داد، مشارکت گروه‌های یاد شده در جبهه سوریه با فرماندهی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بود. این ویژگی، از جهش جایگاه گروه‌های عضو حشد شعبی به جایگاهی فراتر از مرزهای عراق و در چارچوب مأموریت‌های تعریف شده برای اعضای محور مقاومت حکایت دارد (آزاد، 1394 (الف): 25-27).

مبدأ زمانی گسترش شبکه گروه‌های عراقی در سوریه به تاریخ تشکیل حشد شعبی منحصر نبود و علاوه بر شاخه حشد الايران، شبکه دیگری که به ابالفصل العباس مشهور شده بود از دی 1391 در سوریه به نبرد می‌پرداختند که ویژگی‌های عقیدتی مشابه هسته اصلی و پیرامونی حشد شعبی داشتند.¹ پیروی از

1. تیپ‌های شاهین‌های امام مهدی، ابالفصل العباس شاخه خدام زینب (س)، ذوالفقار، امام حسین (ع)، خدام حضرت زینب (س)، اسدالله الغالب و نیروهای واکنش سریع گروه‌هایی بودند که از دی 1391 حول محور تیپ ابالفصل العباس در سوریه و عراق (اصلی) تشکیل شدند و تا قبل از سال 1393 و

ولایت فقیه در حشد شعبی، تظاهراتی در ادبیات کاربردی برخی از گروه‌های عضو حشد شعبی و نوع کنش آنان داشته که می‌تواند برای ایالات متحده امریکا و جریان ملی‌گرای عراق، نشانه‌ای خطرآفرین محسوب شود. برای مثال شیخ اکرم عباس کعبی، دبیرکل جنبش نجبا در مصاحبه خود با شبکه تلویزیونی سومریه نیوز که در دو بخش در روزهای سیزدهم و شانزدهم آبان 1394 پخش شد، ضمن رد تلاش حشد شعبی برای براندازی دولت عراق گفته بود که اگر فتوای مرجع صلاحیت‌دار (ولی فقیه) برای این اقدام وجود داشته باشد، نیروها این کار را خواهند کرد. کعبی در این باره گفته بود:

«حشد شعبی نمی‌تواند بدون اذن شرعی برای تغییر نقش در عراق تصمیم بگیرد. اگر مرجع صلاحیت‌دار مذهبی در این باره تصمیم‌گیری کند، ما برای خدا قیام خواهیم کرد و پیش خواهیم رفت. اجرای چنین کاری برای ما عادی است» (Roggio, 2016: B).

وقتی کعبی درباره توانایی حشد شعبی برای انجام یک کودتا در راستای براندازی دولت در عراق مورد سؤال قرار گرفته بود، ضمن تأکید دوباره بر لزوم فتوای مرجع صلاحیت‌دار دینی پاسخ داده بود:

«حشد شعبی قدرتمندترین ساختار نظامی ایجاد شده در عراق محسوب می‌شود که قادر به ایجاد تغییر یا براندازی دولت است. سیستم حکومت عراق نمی‌تواند شاهد پیشرفت اسلام‌گرایان باشد، زیرا نظامی سکولار است؛ اما ما در هر زمانی قادر به ساقط کردن آن هستیم» (Roggio, 2016: B).

اقدامات موازنه‌ساز ایالات متحده امریکا

در واقع ترکیبی از کنش حشد شعبی و استعداد نیروی انسانی آن و قوام‌یافتگی

تشکیل حشد شعبی، سه شاخه دیگر نیز در عراق پیرامون این شبکه تأسیس شد که کار ویژه آنها جذب داوطلبین و اعزام آنان به سوریه بود. این سه شاخه عبارت بودند از: گردان‌های اسدالله الغالب (شاخه عراق)، فرماندهی نیروهای ابوالفضل العباس (مقرع‌عام) و تیپ ابوالفضل العباس (تشکیل عراق).

این ساختار در طول بحران عراق، دستمایه نگرانی ایالات متحده امریکا شده و جریان ملی گرا - سکولار متصدی در حاکمیت عراق را به اتخاذ تصمیمات بازدارنده در مقابل حشد شعبی و اجرای آن واداشته است. هرچند بعید به نظر می‌رسد استعدادی معادل 110 هزار نیرو درباره حشد شعبی حمل بر صحت باشد؛ اما هوشیار عبدالله، عضو کمیته امنیت و دفاع پارلمان عراق با استناد به اطلاعات ارائه شده از سوی نیروهای امریکایی، استعداد واقعی حشد شعبی را 50000 نفر اعلام کرده بود که با ایران در ارتباط هستند نه ائتلاف بین‌المللی ضد داعش (رودوا، 2015: الف).

بنابراین چنین ترکیب خطرناکی، سیاست‌های کاخ سفید و پنتاگون را به سمت برقراری موازنه بین نیروهای سنی، کرد و شیعه و در صورت امکان تغییر موازنه به ضرر حشد شعبی سوق داد که نماد اجرایی آن، ارائه طرح جنجال‌برانگیز سناتور تورنبری¹ با نام عملیات حل مشکل ذاتی² مؤید تلاش امریکا بود. تورنبری در جلسه 10 صبح چهارشنبه نهم اردیبهشت 1394، در کمیته خدمات نظامی کنگره امریکا در بخش مبارزه با داعش در قسمت عراق، قیودی را در بحث تخصیص بودجه به دولت عراق در سال 2016 درج کرده بود که در چارچوب گزاره برگ اختیار عمل در دفاع ملی³ منتشر شد. این قیود که تا مدت‌ها از آن به اشتباه به مصوبه کنگره امریکا برای تقسیم عراق به سه کشور یاد شد، در واقع نمادی از تلاش ایالات متحده امریکا برای برقراری موازنه به نفع نیروهای پیشمرگه کرد و سنی و به ضرر شیعیان و یا به عبارت بهتر ایران بود. این طرح به دفتر همکاری‌های امنیتی در عراق برای اعطای 715 میلیون دلار کمک به نیروهای عراقی برای مبارزه با داعش اختیار می‌داد؛ اما تورنبری شرطی تعیین کرده بود که براساس آن باید 25 درصد از این مقدار به طور مستقیم به

1. Chairman Thornberry

2. Operation Inherent Resolve (OIR)

3. National Defence Aitprozatopm Act (FACT SHEET)

نیروهای پیشمرگه و سنی اختصاص می‌یافت و 75 درصد باقی مانده تا زمانی که وزرای کشور و دفاع تعیین کنند که دولت عراق برای فرایند آشتی سیاسی یک نشست قطعی برگزار خواهد کرد، گرو نگاه داشته می‌شد. همچنین در صورت نداشتن توانایی برای دستیابی به این مسئله، 60 درصد باقی مانده بودجه به طور مستقیم به نیروهای پیشمرگه و سنی تعلق می‌گرفت. هر چند بعد از پروپاگانداي رسانه‌ای به راه افتاده بر سر این طرح اعلام شد که کمیته خدمات نظامی، آن را اصلاح کرده است؛ اما در واقع این اصلاح شامل یک توضیح کوتاه از سوی تورنبری بود که ضمن محترم شمردن تمام شروط قبلی اذعان داشته بود هدف از این مصوبه، دخالت در امور داخلی عراق یا خدشه به استقلال این کشور نیست. بنابراین پروپوزال یاد شده به طور عینی با همان شروط برای سال 2016 در کنگره امریکا به قانون تبدیل شد (Armedservices. house. Gov, 2015: A&B).

بنابراین پنتاگون بر اساس یک ضرب‌المثل چینی،¹ اصلاح ارتش عراق را به اصلاح در سطوح تصمیم‌گیری موکول کرد که بخشی از آن با عنوان جلوگیری از حزب‌اللهیزه² شدن عراق توسط نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دستور کار قرار گرفت (Knights, 2015: 60).

در همین راستا، ایالات متحده امریکا به جز تخصیص بودجه مستقیم به نیروهای پیشمرگه، پیگیری جدی تشکیل نیروهای دفاعی ذاتی در استان‌ها را به عنوان مقدمه آغاز اجرای فدرالیسم در دستور کار قرار داد. از این رو امریکا در سال 2015، حدود 1500 نیروی آموزش دهنده و رقمی معادل 1/61 بیلیون دلار بودجه برای آموزش و تجهیز 9 تیپ از نیروهای ارتش عراق و 3 تیپ پیشمرگه برای شرکت در عملیات آزادی موصل اختصاص داد که اعتبار آن تا سپتامبر 2017 برقرار بود. از این مقدار، 1/23 بیلیون دلار به آموزش 9 تیپ ارتش

1. «ماهی از سر می‌گردد»

اختصاص داشت که استعداد آن معادل 45000 نفر برآورد شده بود. همچنین معادل 353/8 میلیون دلار از این بودجه صرف آموزش و تجهیز سه تیپ پیشمرگه شد که استعداد آنان معادل 15000 نفر برآورد شده بود. ایالات متحده همچنین 50 نیروی آموزش دهنده و 13/5 میلیون دلار را برای آموزش و تجهیز نیروهای داوطلب سنی قبیله اسد در انبار اختصاص داده بود که همراه با حشد شعبی علیه داعش می جنگیدند. البته این روند، 24 ساعت بعد از آغاز حملات روسیه در سوریه با تأکید بیشتری ادامه یافت. سرهنگ استیو وارن، سخنگوی نیروهای ائتلاف اول اکتبر سال 2015 در کنفرانس خبری خود از اتاق عملیات بغداد ضمن اعلام رابطه بسیار نزدیک با نیروهای عراقی گفت:

«ما در حال آموزش 15000 نیروی عراقی شامل پیشمرگه‌های کرد و مبارزان قبایل سنی (از طریق اداره ضد تروریسم عراق و نیروهای امنیتی آن) هستیم که همه آنها با دولت عراق در ارتباط هستند. نیروهای ائتلاف، 5000 مبارز را در قبایل سنی آموزش می دهند و این آموزش ادامه خواهد داشت. ما آنها را بخش کلیدی و ضروری عملیات‌ها قلمداد می کنیم. مبارزان قبایل در بسیاری از موارد به ویژه در رمادی به جنگ بازگشته‌اند. برای تجهیز عراق 2/3 میلیارد دلار اختصاص یافته که 1/6 میلیارد دلار آن از سوی ایالات متحده آمریکا پرداخت شده است» (Defense. Gov, 2015: A).

البته آمار اعلامی از سوی ستاد فرماندهی مرکزی وزارت دفاع آمریکا که فرماندهی عملیات راه‌حل ذاتی¹ را نیز برعهده دارد، نشان می دهد ایالات متحده آمریکا و نیروهای ائتلاف، تلاش مضاعفی را برای آموزش نیروهای عراقی خارج از چارچوب حشد شعبی به کار گرفته‌اند که روند آن از مساعی ایالات متحده آمریکا و دولت عراق برای کاهش اتکا به توانمندی حشد شعبی در میداین نبرد حکایت دارد.

ما به ازای طبیعی چنین فرایندی، دور نگاه داشتن حشد شعبی از میداین نبرد بود که نمونه عینی آن در عملیات آزادی رمادی قابل مشاهده است. زمانی حشد شعبی در این عملیات، با استعدادی معادل 300 نیرو وارد میداین نبرد در حومه شهر شد¹ که از 22 تیر 1394 استعدادی معادل 1300 نیروی سنی از قبایل، سه تیپ با استعدادی معادل 7800 تا 9000 نیروی عملیات ویژه و پلیس اقلیم، 6000 نیروی فرماندهی عملیات انبار و استعدادی معادل 900 نیرو از سه لشکر متعلق به فرماندهی بابل، عملیات آزادی رمادی را آغاز کردند و با گذشت پنج ماه از سقوط رمادی، مرکز استان انبار همچنان در کنترل 2000 نیروی داعش قرار داشت. در نهایت در شرایطی که گفته می‌شد امریکا پس از مذاکره با داعش نیروهای آنان را از شهر خارج کرده، نیروهای امنیتی عراق هفتم دی 1394، به طور ناگهانی وارد مرکز رمادی شدند (ISW, 2015: A).

با این وصف در چارچوب اتاق عملیات فتح که پنجم فروردین 1395 ایجاد شده بود، در طراحی حمله به موصل نیز هیچ نقشی برای حشد شعبی در نظر گرفته نشد. هرچند در زمان نگارش این مقاله هنوز عملیات آزادی موصل آغاز نشده است؛ اما طراحی انجام شده عملیات از سه محور، بدون حضور حشد شعبی آغاز خواهد شد.

متغیرهای بازدارنده داخلی

ایالات متحده امریکا، بدون پشتوانه جریان ملی‌گرای عراق که متصدی امور حاکمیت نیز هست، قادر به محصور ساختن حشد شعبی نبوده است. این رویه در عراق شامل قوانین بازدارنده و محدودیت‌های مالی بوده است. برای مثال، کاهش بودجه حشد شعبی و تأخیر در پرداخت حقوق و دستمزد نیروها، این

1. احمد اسدی، سخنگوی حشد شعبی دلیل این حضور کم‌رنگ را تصمیم فرماندهی کل قوا (حیدر العبادی) عنوان کرد و رافع العیساوی، عضو شورای استانی انبار نیز از عزم مستشاران آمریکایی برای بیرون راندن حشد شعبی از نقاط مختلف این استان خبر داده بود (العراق القانون، 2015: الف و ب).

شائبه را در اذهان عمومی ایجاد کرد که جریان ملی‌گرا در عراق با استفاده از اهرم بودجه در تلاش برای نابود کردن حشد شعبی است. این برداشتی بود که در نامه سرگشاده ابومهدی به عبادی نیز به آن اشاره شده بود.¹

علاوه‌بر تلاش‌های مقطعی و کوتاه دامنه جاری در دوره گذار، ایجاد بازدارندگی در مقابل حشد شعبی در حوزه قانون‌گذاری نیز دنبال شد که نتیجه آن می‌توانست حشد شعبی را برای همیشه از نزدیک شدن به الگوی سپاه پاسداران باز دارد. روند ادعایی از آذر 1393، با تدوین پیش‌نویس قانون گارد ملی در دستور کار هیئت وزیران و پارلمان عراق قرار گرفت که مفاد آن نمادی از آینده‌نگری برای ساختار حشد شعبی در حصار قوانین بازدارنده محسوب می‌شد. با پرهیز از ورود به فرایند پیچیده تدوین این پیش‌نویس و چگونگی الغای تصویب آن باید گفت، بندهایی از پیش‌نویس قانون گارد ملی که تفسیر آن در ادامه خواهد آمد، به معنی ایجاد بازدارندگی در مقابل حشد شعبی برای تبدیل

1. ابومهدی مهندس در 29 مهر 1394، در نامه خود به این مسئله اشاره کرده بود که به رغم مراجعه شخصی به کمیته مالی پارلمان و بحث و جدل فراوان، فقط با پرداخت 1000 میلیارد دینار از 2000 میلیارد دینار جدید موافقت کرده‌اند که از این رقم فقط یک سوم پرداخت شده که آن هم به خرید سلاح و تجهیزات اختصاص یافته است. ابومهدی مهندس در بخش دیگری از نامه به عبادی نوشته بود: «من طی چهار ماه گذشته، بارها درباره مشارکت حشد شعبی در مسئولیت سنگین اداره میدان نبرد با ارتش و پلیس صحبت کردم که عمر آنها به 95 سال می‌رسد. آنها از امکانات، اردوگاه و زیرساخت برخوردارند و ما با آنها در جنگ مشارکت می‌کنیم، البته بدون زیرساخت و با سلاح‌هایی که عمده آنها متوسط و سبک است. من بارها در مقابل شما عرض کردم که ما به مقرر مرکزی، پادگان، اردوگاه آموزش و اسلحه و مهمات بیشتر نیاز داریم و به دلیل اضطرار در کل جبهه نبرد، دست به دامن شما شدیم و گاهی التماس کردیم و امروز در وسط معرکه نبرد شدید ایستاده‌ایم و در حالی انتظار نبرد سخت‌تری را می‌کشیم که هزاران شهید و زخمی تقدیم کرده‌ایم، اما می‌شنویم که بودجه‌ای کمتر از قبل برای ما تصویب شده است. حتی اگر نیت شما انحلال حشد شعبی در آینده دور یا نزدیک است، دست‌کم امکانات و پول لازم برای اداره نبرد فعلی را تأمین کنید. ما داوطلبان به شما می‌گوییم آیا ما استحقاق حقوقی معادل برادران ارتشی، پلیس و افسر را نداریم؟ شما می‌دانید که در میان حشد شعبی هزاران نفر از متخصصان علوم نظامی، پزشک، مهندس و هزاران نفر از خانواده‌های شهدا و مجروحین و معلولین از اقشار فقیر حضور دارند و بودجه فعلی برای درمان آنها کفایت نمی‌کند. چرا تسلیح حشد شعبی در این سطح باقی مانده است؟ چرا حشد شعبی از زره‌پوش‌های حمل‌کننده نیرو محروم است؟ چرا تعداد جیب‌های هامر تا این اندازه کم است؟ آیا حشد شعبی باید آن را از جای دیگری تأمین کند؟ چرا داوطلبان براساس شهادت خودشان باید با جسم خود در مقابل تله‌های انفجاری و موشک‌های دشمن بجنگند، در حالی که بسیاری از آنها در سنین کمتر از 20 سال قرار دارند؟»

این ساختار به سازمانی با ویژگی‌های الگوی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی خواهد بود:

1. بند پنجم از ماده 6، خطر مستحیل شدن حشد شعبی در ساختار از هم پاشیده ارتش عراق را در پی داشت که اساس آن را سکولاریزاسیون امریکایی تشکیل می‌داد و به طور طبیعی در موقع مقتضی از کارایی لازم برخوردار نبود، کما اینکه ناکارآمدی چنین ساختاری در سقوط موصل و رمادی به اثبات رسیده بود.

2. براساس محتوای ماده 9، بخش عمده‌ای از نیروهای حشد شعبی در قالب نیروهای «احتیاط» به خدمت در می‌آمدند که این مفهوم به معنی از هم پاشیدگی بدنه حشد شعبی و پرورش ظرفیت عقیدتی این ساختار در راستای اهداف محور مقاومت و جریان انقلاب اسلامی بود.

3. براساس بند پنجم از ماده 6، استعداد پیش‌بینی شده برای گارد ملی حداکثر معادل واحدهای پیاده نظام سبک بود که حتی در صورت به کارگیری دائم نیروهای حشد شعبی، جایگاه درجه دو و غیرقابل پیشرفتی را در سیستم دفاعی عراق برای آنان در نظر گرفته بود (آزاد، 18: 1394 (ب)).

اجزای مرکز ثقل قدرت در حشد شعبی

به نظر می‌رسد براساس روند موجود، تشخیص آسیب‌پذیری‌های حیاتی و الزامات و قابلیت‌های حیاتی در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی ناظر به نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید موجود در روند برسازی حشد شعبی به عنوان بخش جدیدی از محور مقاومت در عراق نهفته است.

مختصات و کنش حشد شعبی حکایت از این دارند که عقیده، انگیزش با تأثیر بر کیفیت جنگ‌آوری، قدمت سازمان نظامی، قدرت بسیج نیرو، عملکرد شبکه‌ای در محور مقاومت و استفاده الگویی و مشورتی از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و حزب‌الله لبنان، در حکم قابلیت‌های حیاتی در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی

عمل کرده و کادرسازی معطوف به تربیت نیروی عقیدتی را در حکم الزامات حیاتی و به عنوان یک شرط ضروری برای ایجاد نیروی محرک قطعی در انجام عملیات تمام عیار ضروری ساخته است. از سوی دیگر وابستگی مالی، تسلیحاتی، فقدان سازمان، انسجام و پشتوانه عملکردی ملی از سوی دولت عراق و جریان ملی‌گرا جنبه‌های دیگری از الزامات حیاتی هستند که ممکن است حشد شعبی را در انجام کامل مأموریت‌های خود، ناکارآمد یا آسیب‌پذیر کنند و در جایگاه آسیب‌پذیری‌های حیاتی، اثرات عمیق و قطعی در این زمینه بر جای گذارند. همچنین کنش و ایجاد الزامات قانونی بازدارنده از سوی جریان ملی‌گرای عراق، یک جنبه دیگر از آسیب‌پذیری‌های حیاتی در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی محسوب می‌شود که اساساً ممکن است به تغییر مأموریت و ساختار و در نهایت، اضمحلال هرم قدرت این ساختار بینجامد. همچنین، مجموع نقاط ضعف در روند برسازای حشد شعبی، الزاماتی حیاتی هستند که مکانیسم تبدیل آنها به آسیب‌پذیری‌های حیاتی، توسط ایالات متحده امریکا به شکل معکوس فعال شده‌اند. در واقع، نمونه بارز چنین فرایندی در تلاش پر سرعت برای برقراری موازنه با حشد شعبی به واسطه آموزش و تسلیح نیروهای سنی و کرد قابل درک است.

نقاط قوت (Strengths)	فرصت‌ها (Opportunities)
<ol style="list-style-type: none"> 1. عقیده محوری (ولایت فقیه) 2. کیفیت 3. کادر سیاسی هم‌ساز 4. قدمت سازمان نظامی 5. قدرت بسیج نیرو 6. کنش شبکه‌ای در محور مقاومت 7. استفاده الگویی و مشورتی از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و حزب‌الله لبنان 	<ol style="list-style-type: none"> 1. کادرسازی در عراق 2. فرسایشی شدن جنگ در عراق 3. دولت ورشکسته
نقاط ضعف (Weaknesses)	تهدیدات (Threats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. تکثر 2. فقدان اقتدار مرکزی 3. کادر سیاسی غیرهم‌ساز (جریان ملی‌گرا) 4. وابستگی به امکانات دولتی 	<ol style="list-style-type: none"> 1. خط مشی ملی به رهبری عبادی 2. قانون گارد ملی 3. امریکا 4. تولید تقابل به واسطه ایجاد نیروهای موازنه‌ساز

استراتژی‌های آینده

✽ تحلیل SO، استراتژی تهاجمی

با توجه به ظرفیت نیروی انسانی عراقی، شرایط فوق‌العاده (جنگ داخلی) و حاکمیت دولت ورشکسته در عراق، استراتژی تهاجمی با مشخصات زیر قابل اجراست:

1. جذب نیروها در عراق؛
2. ایجاد شبکه‌ای بی‌نام و نشان از نیروهای حشد شعبی (بدون استفاده از نام حشد شعبی)؛
3. انتقال آموزش و سازماندهی نیروها به خارج از عراق (عقیدتی، نظامی و سیاسی)؛
4. به کارگیری نیروها بنا بر تشخیص فرماندهی کل در داخل و خارج از عراق.

✽ تحلیل WO، استراتژی بازنگری

باید با استفاده از فرصت‌های موجود به تدوین یک استراتژی بازنگری برای غلبه بر ضعف‌های موجود با ویژگی‌های زیر پرداخت:

فرسایشی بودن جنگ در عراق و دولت واجد ویژگی ورشکستگی، ایجادکننده شرایطی است که می‌توان از آن به عنوان یک اهرم فشار بر کادر سیاسی غیر هم ساز در عراق در راستای رفع چالش‌آفرینی‌های احتمالی در راه اجرای راهبرد تهاجمی (SO)، بهره‌برداری کرد.

✽ تحلیل ST، استراتژی تنوع‌بخشی

استفاده از نقاط قوت موجود به تدوین یک استراتژی تنوع‌بخشی برای غلبه بر تهدیدات موجود با ویژگی‌های زیر کمک می‌کند:

1. برتری در میدان نبرد در عراق باید در اختیار شبکه نامریی از نیروهای عقیده محور کیفی باشد که با اجرای استراتژی تهاجمی (SO)، به یک نیروی منسجم و کارآمد تبدیل شده‌اند. ایجاد شرایط برای برتری نسبی شبکه برسازی شده در عراق و همکاری کادر سیاسی هم‌ساز، تولید و تبلیغ گسترده این مفهوم را به دنبال خواهد داشت که پایان دادن به آینده مبهم امنیتی عراق و جنگ فرسایشی در این کشور بدون شبکه برسازی شده در عراق امکان‌پذیر نخواهد بود.

2. اجرای ترتیبات استراتژی تنوع‌بخشی (ST)، خطرات برآمده از خط مشی جریان ملی‌گرا را تا حدودی با شکست مواجه خواهد ساخت.

✽ تحلیل WT، استراتژی تدافعی

به نظر می‌رسد اجرای استراتژی‌های تدوین شده بعد از استراتژی تهاجمی (SO)، تحت تأثیر اجرای صحیح این استراتژی قرار دارد. بنابراین تدوین استراتژی تدافعی (WT) نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود. در واقع این نوع استراتژی با هدف ایجاد مانع بر سر راه تهدیدات و پوشش دادن ضعف‌ها تدوین می‌شود. از

این رو به نظر می‌رسد ترکیب کنش ایالات متحده امریکا و جریان ملی‌گرا در عراق، تهدیدات پیچیده‌ای هستند که مکانیسم آسیب‌پذیری‌های حیاتی را در مرکز ثقل قدرت حشد شعبی فعال می‌کنند. به‌کارگیری اهرم‌های فشار علیه جریان ملی‌گرا در استراتژی بازنگری (WO) و تبصره الف از بند یک در استراتژی تنوع بخشی (ST)، می‌توانند در استراتژی تدافعی (WT) از هم‌افزایی بین متغیر جریان ملی‌گرا و امریکا جلوگیری کنند.

فهرست منابع

- آزاد، امیرحامد، 1394 (الف)، بررسی نقش عراق در جنگ سوریه، پژوهش پشتیبان، شماره 132، مؤسسه مطالعات راهبردی اندیشه‌سازان نور.
- آزاد، امیرحامد، 1394 (ب)، نگاهی متفاوت به اختلافات دو ائتلاف «ملی» (شیعه) و «قوا» (سنی) درباره قانون «گارد ملی» عراق؛ آینده «حشد شعبی» در سنگلاخ چانه‌زنی، هفته‌نامه بدر، شماره 9، مؤسسه مطالعات راهبردی اندیشه‌سازان نور.
- خبرگزاری فارس، 1394: نوری مالکی: در تشکیل «حشد شعبی» از بسیج ایران الگو گرفتیم؛ <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13940525001147>
- نگاهی به وضعیت نیروهای بسیج مردمی عراق (تأسیس و عملکرد)، 1393، مرکز مطالعات عراق.
- الحركة الشعبیة لاجتثاث البعث: 2014:
- <http://www.no-ba3th.com/news.php?action=view&id=258>
- الاخبار، 2014: الف: تنظیم «القاعدة» تبینی الهجوم علی سجنی ابو غریب و التاجی، الاخبار: عربیات العدد: <http://www.al-akhbar.com/node/187600.2062>
- السومریه نیوز، 2016: الف: خريطة تحرير نینوی الإثنین 4 نيسان 2016: <http://www.alsumaria.tv/infograph/>
- المدى برس، 2014: الف: القاعدة تبینی الهجوم علی سجنی ابو غریب و التاجی و تعلن «تحرير» 500 سجين <http://www.almadapress.com/ar/news/15539:23/07/2013>
- الجزيرة، 2014: الف: هيئة رسمية لـ الحشد الشعبی فی العراق: <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2014/12/17>
- هيئة الحشد الشعبی، 2016: تسع عشرة مدينة استردها الحشد الشعبی بمعارك يُشهد لها بالتكنيك العسكري و التضحية و تزيد مساحة هذه المدن عن 17500 كم² أي ما يزيد عن ثلث المساحة التي سيطر عليها داعش <http://al-hashed.net/550-%D9%8A%D9%88%D9%85%D8%A7>؛
- انخفاض وراوات داعش من بيع النفط المهرب بعد تحرير بييجی علی يد قوات الحشد الشعبی . و وفقا لتقارير مطلعة فان داعش خسر ما يقارب 50 الف برميل كان يبيعها بمبلغ 500 دولار يوميا ای ما يقارب 15-25 مليون دولار امریکی شهريا <http://al-hashed.net/> .

- عملية الامام على الهادي عليه السلام، 5 مارس، 2016: <http://al-hashed.net/>
- رودوا: 2015: الف: الحشد الشعبي يحصل على رواتب 110 الف مسلح لـ 50 الف مسلح فقط: <http://rudaw.net/arabic/middleeast/iraq/231120155>
- العراق القانون، 2015: الف: الحشد الشعبي يؤكد ان القائد العام هو من يحدد تحركات الحشد و مشاركاته: <http://www.qanon302.net/news/2015/04/08/50755>
- العراق القانون، 2015: ب: مجلس الانبار يكشف عن قيام أمريكا باستبعاد الحشد الشعبي من معركة تطهير المحافظة: <http://www.qanon302.net/news/2015/09/07/69691>
- Armedservices.house.gov: 2015: A: OIR FACT SHEET: 2015: NATIONAL DEFENCE AUTHORIZATION ACT: <http://armedservices.house.gov/index.cfm/ndaa-home?p=ndaa>
- Armedservices.house.gov: 2015: B: H.R. 1735: 2015: FACT SHEET: Highlights of the Committee on Armed Services Bill, H.R. 1735 National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2016: Ext: 52539: http://armedservices.house.gov/index.cfm?a=Files.Serve&File_id=4C69040B-B686-45E3-A83A-1CE77757FEFF
- CPA/ORD/28 JUNE 2004/100: COALITION PROVISIONAL AUTHORITY ORDER NUMBER 100, TRANSITION OF LAWS, REGULATIONS, ORDERS, AND DIRECTIVES ISSUED BY THE COALITION PROVISIONAL AUTHORITY: http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040628_CPAORD_100_Transition_of_Laws_Regulations_Orders_and_Directives.pdf
- CFR: 2005: IRAQ: Debaathification: <http://www.cfr.org/iraq/iraq-debaathification/p7853>
- Echevarria, Antulio J., 2002, CLAUSEWITZ'S CENTER OF GRAVITY: CHANGING OUR WARFIGHTING DOCTRINE—AGAIN: Strategic Studies Institute: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/PUB363.pdf>
- Defense.gov: 2009: B: Foreign Terrorist Organizations: <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>
- Defense.gov: 2009: C: Designation of Kata'ib Hizballah as a Foreign Terrorist Organization: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2009/july/125582.htm>
- Defense.gov: 2015: A: Coalition Operations in Syria Unchanged Despite Russian Airstrikes, Spokesman Says: <http://www.defense.gov/News-Article-View/Article/621501/coalition-operations-in-syria-unchanged-despite-russian-airstrikes-spokesman-sa>
- Icasualties: 2015: Coalition Military Fatalities By Year: <http://icasualties.org/Iraq/index.aspx>
- ISW: 2015: A: Iraqi Security Forces Clear Ramadi's Government Center: <http://iswresearch.blogspot.com/2015/12/iraqi-security-forces-clear-ramadis.html>
- Inherent resolve, 2016: A: Building Partner Capacity Graphic: <http://www.inherentresolve.mil/building-partner-capacity>
- KNIGHTS, MICHAEL, 2015, THE LONG HAUL, Rebooting U.S. Security Cooperation in Iraq, POLICY FOCUS 137, THE WASHINGTON INSTITUTE FOR NEAR EAST POLICY: http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus137_Knights4.pdf
- Lewis, Jessica, Ali, Ahmed, Kagan, Kimberly, 2013, Iraq's sectarian crisis reignites as Shi'a

- militias execute civilians and remobilize, BACKGROUND, 31may, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/IraqsSectarianCrisis_0.pdf
- Lewis, Jessica D., 2014, The Islamic State: a Counter-Strategy for a Counter-State: MIDDLE EAST SECURITY REPORT 21, Published in the United States of America by the Institute for the Study of War: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Lewis-Center%20of%20gravity.pdf>
  - Long war journal: 2015: B: Iraqi Shiite militia commander threatens to attack US: <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/06/iraqi-shiite-militia-commander-threatens-to-attack-us.php>
  - McGurk, Brett, 2014, TERRORIST MARCH IN IRAQ: THE U.S. RESPONSE, HEARING BEFORE THE COMMITTEE ON FOREIGN AFFAIRS HOUSE OF REPRESENTATIVES ONE HUNDRED THIRTEENTH CONGRESS SECOND SESSION, JULY 23, Serial No. 113-190, U.S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE, 88-829PDF: <http://docs.house.gov/meetings/FA/FA00/20140723/102485/HHRG-113-FA00-Transcript-20140723.pdf>
  - Operational Terms and Military Symbols: ADRP 1-02, C2:2012: <https://armypubs.us.army.mil/doctrine/index.html>
  - Pavel, Ryan, 2012, The De-Baathification of Iraq, The development and implementation of an ostensibly necessary vetting policy that turned into a tool of sectarianism, International Studies-Honors in the University of Michigan: <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/91888/rpavel.pdf?sequence=1>
  - Roggio, Bill, Weiss, Caleb, 2015, Iraqi Shiite militia leader says he would overthrow government if ordered by Iran's supreme leader, <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/11/us-designated-terrorist-of-iraqi-militia-reportedly-in-aleppo.php>
  - Roggio, Bill, 2016, Iraqi militia leader wants to model PMF after Iran's Revolutionary Guard, <http://www.longwarjournal.org/archives/2016/03/why-cant-the-hashd-be-like-the-revolutionary-guard-in-iran-iraqi-militia-commander-says.php>
  - Seth G. Jones, 2014, A Persistent Threat, The Evolution of al Qa'ida and Other Salafi Jihadists, RAND, NATIONAL DEFENSE RESEARCH INSTITUTE, ISBN: 978-0-8330-8572-6, p:50: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR600/RR637/RAND_RR637.pdf
  - Treasury.gov:2008:A: Treasury Designates Individuals and Entities Fueling Violence in Iraq: HP-1141: <http://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/hp1141.aspx>
  - Treasury.gov:2008:B: Treasury Designates Individuals, Entity Fueling Iraqi Insurgency: <http://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/hp759.aspx>
  - YouTube, 2014: A: <https://www.youtube.com/watch?v=R7by5almGhA>